

BALSAVIMAS RINKIMUOSE IR RINKĖJŲ SOCIALINIŲ TINKLŲ CHARAKTERISTIKOS

RŪTA ŽILIUKAITĖ

Socialinių tinklų įtakos rinkiminiam elgesiui analizė remiasi prielaida, kad žmonių sprendimui dėl balsavimo svarbi politinės informacijos komunikacija dažnai vyksta nedidelėse, stipriais ryšiais besiremiančiose grupėse, kurių narius sieja pasitikėjimas. 2012 metais atliktos porinkiminės Lietuvos gyventojų apklausos duomenys leido atlikti rinkėjų socialinių tinklų charakteristikų įtakos balsavimui rinkimuose analizę. Šios analizės rezultatai atskleidžia, kad socialiai izoliuoti, su artimais žmonėmis apie politiką nediskutuojantys, apolitiškiems tinklams priklausantys rinkėjai rečiau balsuoja rinkimuose nei rinkėjai, integruoti į tinklus, kurių nariai turi tam tikras politines preferencijas, kuriuose rinkėjai randa žmonių, kurių žiniomis apie politinį gyvenimą gali pasitikėti. Rinkėjai, priklausantys politiškai homogeniškiems tinklams, anksčiau priima sprendimą, už kurią partiją balsuos rinkimuose, taip pat didelė tokių rinkėjų dalis yra lojalūs tam tikrai partijai rinkimuose.

Rūta Žiliukaitė – Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos katedros docentė, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja (el. paštas: ruta.ziliukaite@fsf.vu.lt).

© Rūta Žiliukaitė, 2014

Straipsnis įteiktas redakcijai 2013 m. liepos 26 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2014 m. sausio 5 d.

Ivadas

Socialinių tinklų įtakos balsavimui rinkimuose analizės ištakos yra siejamos su 1948 metais išleista Paulio F. Lazarsfeldo, Bernardo Berelsono ir Hazel Gaudet studija „*The Peoples' Choice*“. Šioje knygoje autoriai teigė, kad „[b]alsavimas iš esmės yra grupės patirtis. Žmonės, kurie dirba ar gyvena, ar leidžia laisvalaikį kartu, balsuoja už tuos pačius kandidatus“¹. Kaip teigia Karlas Sheingoldas², šis ir vėlesni Kolumbijos universiteto mokslininkų tyrimai, atskleidžiantys politinės informacijos sklaidą neformaliuose socialiniuose tinkluose, radikaliai pakeitė sociologų požiūrį į rinkiminį elgesį. Tačiau Kolumbijos mokyklos tyrimų padiktuota darbotvarkė kurį laiką buvo palikta rinkiminių tyrimų užribyje, nesulaukdamą mokslininkų, analizuojančių balsavimą, dėmesio. Tik paskutiniaisiais XX a. dešimtmečiais pagausėjo tyrimų, skirtų socialinių tinklų įtakai politiniam dalyvavimui, tačiau dėl socialinių tinklų tyrimo metodikos sudėtingumo ir brangumo tokie tyrimai vis dar yra ganėtinai reti.

Pagrindinė socialinių tinklų įtakos rinkiminiam elgesiui prielaida – žmonių dalyvavimas politinėse veiklose ir jų nuostatos – yra lemiamą ne tik jų individualių charakteristikų, bet ir formalių ir neformalių socialinių tinklų, kuriems šie žmonės priklauso (narystės įvairiose asociacijose, socialinių sąveikų su šeimos nariais, giminėmis, draugais, bendradarbiais, kaimynais). Žmonės veikia socialiniuose tinkluose, kurių socialinė sudėtis ir tinklui priklausančių žmonių politinės nuostatos skiriasi. Sąveikų forma ir turinys šiuose tinkluose yra svarbus veiksnys, turintis įtakos žmonių dalyvavimui rinkimuose ir partijų ar kandidatų, už kuriuos jie balsuoja, pasirinkimui.

¹ Lazarsfeld P. F., Berelson B., Gaudet H., *The Peoples' Choice*, New York: Columbia University Press, 1948, p. 137.

² Sheingold C. A., „Social Networks and Voting: The Resurrection of a Research Agenda“, *American Sociological Review* 39, 1973, p. 712.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti, kokią įtaką Lietuvos gyventojų balsavimui rinkimuose turi socialinių tinklų, kuriems jie priklauso, charakteristikos ir kaip socialinių tinklų duomenys papildoma rinkiminio elgesio aiškinimo modelius. Šiuo aspektu Lietuvos rinkėjų elgesys dar nebuvo analizuotas kitų mokslininkų. Viena priežasčių – tokiai analizei mažų mažiausiai reikia specialių rodiklių, kurie nebuvo įtraukiami į atliktas reprezentatyvias priešrinkimines ar porinkimines Lietuvos gyventojų apklausas³. Idealiu atveju – tam reikėtų atlikti visiškai atskirą tyrimą. 2012 metais atlikta porinkiminė Lietuvos gyventojų apklausa suteikia unikalią galimybę pažvelgti, ar dėsningumai, nustatyti Vakarų mokslininkų, tiriančių politinį elgesį socialinių tinklų požiūriu, gali padėti geriau suprasti ir Lietuvos rinkėjų elgesį.

1. Socialiniai tinklai ir dalyvavimas rinkimuose

Hipotezės apie socialinių tinklų įtaką individų dalyvavimui politikoje yra keliamos ne tik mokslininkų, kurie atlieka sąveikų socialiniuose tinkluose, taikydami tinklų analizės metodus, tyrimus. Čia verta prisiminti Sidney Verbos ir Normano Nie⁴ išskirtas tris veiksmų, paaiškinančių ryšį tarp aukštesnio socialinio ekonominio statuso ir aktyvesnio dalyvavimo politinėse veiklose, kategorijas, viena kurių yra politinį aktyvumą skatinanti individo socialinė aplinka, o kitos dvi – ištekliai, svarbūs tokiam dalyvavimui (laikas, žinios, pinigai), ir politinės nuostatos, kaip antai subjektyviai suvoktas politinis veiksmingumas. Tos pačios veiksmų kategorijos dar kartą buvo pabrėžtos

³ Vienintelė išimtis galbūt galėjo būti 1992 metais atliktas lyginamasis Baltijos šalių rinkimų tyrimas „Values and Elections in Estonia, Lithuania and Latvia 1992–1993“, kuriam vadovavo H. D. Klingemannas. Tačiau viešai prieinamoje šio tyrimo duomenų byloje (Gesis duomenų archyvas (<http://zadat.gesis.org>), tyrimo Nr. ZA2465)) nėra duomenų apie socialinius tinklus, nors apklausoje, kaip rodo tyrime naudotas klausimynas, respondentų buvo teirujamasi apie jų tinklo narių politines nuostatas ir socialines demografines charakteristikas.

⁴ Verba S., Nie N. H., *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, New York: Harper and Row, 1972, p. 133.

S. Verbos su kitais dviem bendraautoriais 1995 metais paskelbtame straipsnyje: „<...> kodėl žmonės nedalyvauja politikoje. Iš karto peršasi trys atsakymai: jie negali, jie nenori arba jų niekas nepaprašė.“⁵ Mokslininkai, taikantys socialinių tinklų požiūrį savo tyrimuose, papildė šias išvalgas apie socialinės aplinkos įtaką svaresniais empiriniais duomenimis, leidžiančiais aiškiau suprasti tinklo įtakos dalyvavimui politikoje mechanizmus.

Išskiriama keletas paaiškinimų, kaip socialinė aplinka veikia individų politinį dalyvavimą. Ši įtaka gali būti aiškinama palaipsniui politinės veiklos išmokimu arba grupės normų, kurios „politinį dalyvavimą paverčia socialine pareiga“, perdavimu⁶. Čia gali būti svarbūs ne tik artimi, stiprūs ryšiai, pavyzdžiui, šeimos, draugų įtaka, bet ir silpni ryšiai, pavyzdžiui, ryšiai tarp vietinių bendruomenių narių⁷.

Socialinės aplinkos įtaka dalyvavimui siejama su politinės informacijos sklaida, vykstančia šiuose tinkluose, politinės informacijos kainų mažinimu, t. y. socialinės sąveikos su socialinio tinklo nariais sukuria individams galimybes gauti informaciją apie politiką, taupant savo asmeninius išteklius, taip mažinant įsitraukimo į politinę veiklą barjerus⁸. Tyrimai rodo, kad asmeninė komunikacija tinkluose turi didesnę įtaką dalyvavimui rinkimuose nei masinė komunikacija⁹. Taigi, politinėse veiklose aktyviau dalyvauja žmonės, priklausantys

⁵ Brady H. E., Verba S., Schlozman K. L., „A Resource Model of Political Participation“, *The American Political Science Review* 89 (2) (Jun.), 1995, p. 271.

⁶ Huckfeldt R., „Political Participation and the Neighborhood Social Context“, *American Journal of Political Science* 23, 1979 (August), p. 580–581.

⁷ Huckfeldt R., Beck P. A., Dalton R. J., Levine J., „Political Environments, Cohesive Social Groups, and the Communication of Public Opinion“, *American Journal of Political Science* 39 (4), 1995, p. 1025–1054.

⁸ Huckfeldt R., Sprague J., „Networks in Context: The Social Flow of Political Information“, *The American Political Science Review* 81 (4), 1987, p. 1197; McClurg S. D., „Social Networks and Political Participation: The Role of Social Interaction in Explaining Political Participation“, *Political Research Quarterly* 56, 2003, p. 449.

⁹ Schmitt-Beck R., Mackenrodt Ch., „Social Networks and Mass Media as Mobilizers and Demobilizers: A Study of Turnout at a German Local Election“, *Electoral Studies* 29, 2010, p. 392–404.

socialiniams tinklams, kuriuose dažniau diskutuojama politikos klausimais. Šiuo požiūriu yra svarbios ne tik diskusijos apie politines partijas ar politikus, dalyvaujančius rinkimuose, bet ir įvairi, politinio aktyvumo požiūriu reikšminga informacija: kiek pageidaujamas ar nepageidaujamas grupės narių požiūriu yra balsavimas rinkimuose, kodėl gali būti svarbu dalyvauti rinkimuose, kaip veikia rinkimų sistema ir t. t., ir pan.¹⁰ Pastebima, kad rinkimuose dažniau balsuoja tie žmonės, kurie ne tik diskutuoja politinėmis temomis su socialinio tinklo, kuriam priklauso, nariais, bet ir kurių tinkluose yra žmonių, gerai išmanančių politiką, kurių kompetenciją politikos klausimais tinklo nariai pripažįsta, jais pasitiki. Kaip rašo Scottas D. McClurgas, geriau išmanantys politiką diskusijų dalyviai perteikia žmonėms aiškesnę, labiau su jų socialiniu kontekstu susijusią politinę informaciją, padeda žmonėms atpažinti jų politinėms pažiūroms prieštaraujančius politinės komunikacijos turinius, išvengti nuostatų ambivalentiškumo, labiau pasitikėti savo politinėmis preferencijomis ir taip skatina jų politinį dalyvavimą¹¹.

Socialinės sąveikos artimųjų grupėje gali ne tik skatinti žmonių politinį dalyvavimą, bet ir turėti neigiamą poveikį jam. Skersinių skirčių hipotezė teigia, kad individai, kurie savo socialiniuose tinkluose susiduria su prieštarinomis, konfliktuojančiomis jiems artimų žmonių politinėmis nuostatomis, rinkimuose balsuoja rečiau arba vėliau priima sprendimą, už kurią partiją ar kandidatą balsuoti, nei priklausantieji tinklams, kurių nariai turi tokias pat politines preferencijas¹². Pasak Dianos Mutz¹³, prieštarinų politinių pažiūrų socialiniai tinklai skatina nuostatą vengti konfliktų: žmonėms, pri-

¹⁰ McClurg, 2003.

¹¹ McClurg S. D., „The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation“, *American Journal of Political Science* 50, 2006, p. 737.

¹² Lazarsfeld, Berelson, Gaudet; Huckfeldt, p. 581; Knoke D., *Political Networks: The Structuralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 1990, p. 44.

¹³ Mutz D., „The Consequences of Cross-cutting Networks for Political Participation“, *American Journal of Political Science* 46, 2002, p. 838, 840.

klausantiems tokiems tinklams, dažniau yra būdingos ambivalentiškos politinės pažiūros, taip pat juose susiduriama su tarpusavyje nesuderinamais socialinio atsakingumo reikalavimais, prieštaros tarp tinklo narių politinių nuostatų suvokiamos kaip keliančios grėsmę socialinių ryšių darnai.

Neigiamą įtaką dalyvavimui rinkimuose turi ir socialinė individų izoliacija¹⁴. Rinkėjai, nepriklausantys tinklams, kuriuose vyksta pašnekėsiai politikos temomis, rečiau ateina balsuoti nei rinkėjai, kurių socialinei aplinkai yra būdinga politinė komunikacija.

2. Pasirinkimas, už kurią partiją balsuoti rinkimuose

Kitas aspektas, svarbus analizės, kuri bus vėliau pateikiama šiame straipsnyje, požiūriu, yra socialinių tinklų įtaka individų sprendimui, už kurią partiją balsuoti rinkimuose. Struktūriškai izoliuoti ir struktūriškai integruoti rinkėjai rinkimuose balsuoja skirtingai.

Socialinė sąveika tinkluose yra svarbus veiksnys aiškinant rinkėjų lojalumą ir rinkiminės elgsenos kaitumą. Davidas Knoke atkreipia dėmesį¹⁵, kad vienas iš Kolumbijos universiteto mokslininkų pastebėjimų, paneigusių iki tol vyravusių nuomonę apie rinkėjų partines preferencijas rinkimuose, buvo tai, kad rinkėjų elgsenos kaitumas (t. y. partijos, už kurią balsuojama rinkimuose, keitimas) yra susijęs ne su didesniu rinkėjų sąmoningumu ir sprendimo, už ką balsuoti, apmąstymu, o dažniau yra socialinės ir politinės rinkėjų izoliacijos padarinys. Tokie rinkėjai yra labiau veikiami įvairių trumpalaikių veiksnių nei tie, kurie yra socialiai integruoti į politinių nuostatų požiūriu homogeniškus tinklus. Šią socialinės izoliacijos poveikio rinkiminiam elgesiui hipotezę patvirtina ir vėlesni mokslininkų tyrimai¹⁶.

¹⁴ Sheingold, p. 714.

¹⁵ Knoke, p. 35.

¹⁶ Žr., pavyzdžiui, Zuckerman A. S., Valentino N. A., Zuckerman E. W., „A Structural Theory of Vote Choice: Social and Political Networks and Electoral Flows in Britain and the United States“, *The Journal of Politics* 56 (4), 1994, p. 1024.

Tačiau reikėtų pasakyti, kad minėta socialinė ir politinė izoliacija neturėtų būti suprantama vien tik kaip artimų, stiprių ryšių su kitais žmonėmis neturėjimas. Individas gali būti socialiai izoliuotas ir tuomet, kai jis priklauso politiškai homogeniškai, stipriais ryšiais susisaisčiusiai grupei, kuri yra uždara ir kurios nesieja politinės komunikacijos ryšiai su kitomis grupėmis¹⁷. Tai gali turėti kitokių padarinių balsavimui nei tada, kai individas stokoja ryšių su kitais žmonėmis. Žmonėms, priklausantiems uždariems socialiniams tinklams, labai mažą įtaką turi didesnės nuomonės aplinkos (pavyzdžiui, kaimynijos ar teritoriškai didesnėje bendruomenėje vyraujantys požiūriai politikos klausimais)¹⁸. Dėl tinklo uždarumo nauja politinė informacija arba nepasiekia šio tinklo narių, arba ja yra nepasitikima. Priešingai, žmonių, kurie turi daug politinės komunikacijos požiūriu reikantiškų silpnų ryšių, partinės preferencijos labiau priklauso nuo platesnėje socialinėje aplinkoje vyraujančių politinių nuostatų.

Kokie socialiniai tinklai didina tikimybę, kad rinkėjas bus lojalus tam tikros partijos rėmėjas rinkimuose? Vienas rinkėjų lojalumo veiksnių, apibrėžtų P. F. Lazarsfeldo ir jo kolegų, buvo pirminių grupių politinis homogeniškumas¹⁹. Tie individai, kuriuos politinės nuostatos vienija su kitais jų tinklo nariais, dažniau turi tvirtą išankstinę nuomonę, už kurią partiją balsuoti, ir nuo vieno rinkimų iki kitų būna lojalūs tai pačiai partijai. Kuo daugiau tos pačios partijos rėmėjų yra tinkle, tuo tikėtiniau, kad individas (nuolat) balsuos už tą pačią partiją kaip ir kiti tinklo nariai²⁰.

Svarbu būtų paminėti ir dar vieną socialinių tinklų įtakos balsavimui analizės pjūvį, kuriame dėmesys yra sutelkiamas į ryšius tarp

¹⁷ Sheingold, p. 715.

¹⁸ Knoke, p. 36; Huckfeldt et al., p. 1049–1050.

¹⁹ Lazarsfeld, Berelson, Gaudet, p. 137–149.

²⁰ Zuckerman, Valentino, Zuckerman, p. 1008; Pattie Ch., Johnston R., „Context, Conversations and Conviction: Social Networks and Voting at the 1992 British General Election“, *Political Studies* XLVII, 1999, p. 883; Ryan J. B., „The Effects of Network Expertise and Biases on Vote Choice“, *Political Communication* 27 (1), 2010, p. 4.

politinių skirčių, partinės identifikacijos ir balsavimo rinkimuose. D. Knoke's žodžiais, „tikimybė, kad žmonės veiks kolektyviai ar atsakys panašiai į politinius stimulus skiriasi pagal tai, kiek šie žmonės sudaro kategoriją – tinklą (angl. *catnet*), t. y. tuo pat metu tie patys žmonės priklauso ir tai pačiai socialinei kategorijai, ir tinklui“²¹. Šis autorius rašo, kad įprastuose rinkiminio elgesio tyrimuose tyrėjai renka informaciją apie respondentų socialines demografines charakteristikas ir analizuoja šių *individualių* charakteristikų įtaką balsavimui. Tačiau dėmesio sutelkimas į tokias statistines kategorijas neleidžia pastebėti, kad toms pačioms socialinėms kategorijoms priklausantys žmonės savo asmeniniuose tinkluose gali įgyti labai skirtingą patirtį, kuri savo ruožtu gali lemti rinkėjų pasirinkimą, todėl tyrimuose neanalizuojant šios dimensijos, balsavimo rinkimuose analizė nebus išsami. Alano S. Zuckermano su bendraautoriais²² atlikta analizė atskleidė, kad individo klasinė padėtis ar jo etniškumas beveik neturi įtakos rinkiminiam elgesiui, jeigu nėra šias politines skirtis individui padedančių aktualinti sąveikų socialiniuose tinkluose, kuriems priklauso individas. Kitais žodžiais, tikimybė, kad individas balsuos už tam tikrą partiją, siekiančią atstovauti tam tikros klasės ar etninės grupės interesams, didėja stiprėjant sąveikoms tarp asmenų, kurie priklauso tai pačiai socialinei kategorijai.

Vienas klausimas yra, kokią įtaką turi socialiniai tinklai individų balsavimui, kitas – kaip ji yra daroma?

Pirminių ryšių įtaką balsavimui P. F. Lazersfeldas ir jo kolegos aiškino tuo, kad artimais žmonėmis yra labiau pasitikima, stipriais ryšiais besiremiančiose grupėse stipriai veikia paklusimo normos (konformizmas), tokiose grupėse gali būti taikomos teigiamos ar neigiamos sankcijos, be to, jose individai gali būti įtikinti dalyvauti rinkimuose ir balsuoti už tam tikrą partiją net kai nėra suformuojamos

²¹ Knoke, p. 41.

²² Zuckerman, Valentino, Zuckerman, p. 1011.

ar keičiamos jų politinės nuostatos²³. D. Knoke²⁴ pamėgino aiškiau apibrėžti tinklo politinio homogeniškumo poveikio balsavimui mechanizmą. Kai žmonėms kas nors yra neaišku, jie kreipiasi patarimo ar siekia sužinoti nuomonę tų žmonių, kurie jiems yra svarbūs. Kuo intensyvesnis yra bendravimas stipriais, artimais ryšiais susijusiose grupėse, tuo tikėtiniau, kad grupės nariai skatins vienas kito politinių pažiūrų supanašėjimą. Politinių diskusijų metu grupės nariai įgyja „bendrą normatyvinį savo kolektyvinių interesų suvokimą“, atranda interesų bendrumą, todėl rinkimuose balsuoja vienodai. Robertas Huckfeldtas ir Johnas Sprague²⁵ savo ruožtu atkreipia dėmesį, kad didelis atitikimas tarp individo ir jo socialinės aplinkos politinių preferencijų taip pat gali būti individų tinklaveikos padarinys, t. y. žmonės pasirenka diskutuoti apie politiką su vienais žmonėmis ir vengia tokių diskusijų su kitais, taigi tinklo politinis homogeniškumas gali būti nulemtas apriorinių individų politinių preferencijų. Tačiau toks paaiškinimas tinka tik labai mažai daliai žmonių, nes paprastai žmonės užmezga ir palaiko ryšius su giminaičiais, draugais, bendradarbiais neatsižvelgdami į savo ir šių žmonių politinių nuostatų atitikimą²⁶.

3. Kintamieji, hipotezės ir duomenys

Šiame straipsnyje remiamasi 2012 metais atliktos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų porinkiminės apklausos duomenimis²⁷. Apklau-

²³ Lazarsfeld, Berelson, Gaudet, p. 141.

²⁴ Knoke, p. 12.

²⁵ Huckfeldt, Sprague, p. 1198.

²⁶ Zuckerman, Valentino, Zuckerman, p. 1011; Klofstad C. A., Mcclurg S. D., Rolfe. M., „Measurement of Political Discussion Networks a Comparison of Two “Name Generator” Procedures“, *Public Opinion Quarterly* 73 (3), 2009, p. 462–483; Lazer D. et al., „The Coevolution of Networks and Political Attitudes“, *Political Communication* 27 (3), 2010, p. 248–274.

²⁷ Reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą atlikto UAB „Baltijos tyrimai“ Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto užsakymu, įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos projektą MIP-017/2012 „Lietuvos nacionalinė rinkiminė studija“. Iš viso buvo apklausta 1 500 respondentų. Apklausos atlikimo laikas – 2012 m. lapkričio 13 d.–gruodžio 10 d.

soje respondentams buvo pateikta keletas klausimų, užduodamų egocentrinų²⁸ tinklų tyrimuose. Informacijai apie tinklo narius surinkti buvo naudotas trijų klausimų vardų generatorius²⁹: pirmiausia respondento buvo prašoma nurodyti du asmenis, su kuriais jie aptaria jiems svarbius reikalus, paskui klausta apie trečią asmenį, su kuriuo, išskyrus du pirmuosius asmenis, respondentas dažniausiai kalba apie politiką. Vėliau tų respondentų, kurie nurodė bent vieną ryšį, buvo teirujamasi, koks ryšys juos sieja su kiekvienu paminėtu tinklo nariu, kaip dažnai bendrauja su įvardytais tinklo nariais, kokią politinę partiją remia tinklo nariai, kaip dažnai diskutuojant su tinklo nariais apie politiką nuomonės nesutampa. Panaudojant šiuos klausimus galima patikrinti keletą hipotezių apie socialinių tinklų įtaką rinkimiam elgesiui Lietuvos visuomenėje:

H1: Socialiai izoliuoti gyventojai rečiau balsuos rinkimuose nei socialiai integruoti gyventojai.

H2: Gyventojai, nežinantys apie savo tinklo narių politines preferencijas (nediskutuojantys politikos klausimais su tinklo nariais), rečiau balsuos rinkimuose nei tie gyventojai, kurie žino, kokias politines partijas remia jų tinklo nariai (kalbasi apie politiką su jiems svarbiais asmenimis).

H3: Gyventojai, kurių tinklo nariai neremia nė vienos partijos, rečiau balsuos rinkimuose nei tie gyventojai, kurių tinkluose yra politines partijas remiančių narių.

H4: Gyventojai, kurių tinkle yra gerai politiką išmanančių žmo-

²⁸ Egocentrinį tinklą sudaro *ego* (respondentas) ir jo tinklo nariai.

²⁹ Klausimų, pateiktų respondentams, formulotės: „Kartas nuo karto dauguma žmonių aptaria jiems svarbius reikalus su kitais žmonėmis. Turime omenyje bet kokius jums asmeniškai svarbius reikalus, ne tik politinius. Pagalvokite, su kuriais dviem asmenimis jūs dažniausiai aptariate jums svarbius reikalus. Gal galėtumėte pasakyti šių žmonių vardus; man nereikia pasakyti jų pavardžių, o tik jų vardus arba pirmąją vardo raidę. A. Koks yra vardas žmogaus, su kuriuo Jūs dažniausiai aptariate Jums svarbius reikalus. B. Koks yra vardas žmogaus, su kuriuo antroje vietoje pagal dažnumą aptariate Jums svarbius reikalus“; „Be jūsų jau paminėtų žmonių, su kuo jūs daugiausia kalbate apie politiką? Pasakykite šio žmogaus vardą.“

nių, dažniau balsuos rinkimuose nei tie gyventojai, kurie nepasitiki savo tinklo narių politinėmis žiniomis.

H5: Kuo gyventojų socialinių ryšių tinklas yra politiškai homogeniškesnis, tuo anksčiau jie priima sprendimą, už kurią partiją balsuos rinkimuose.

H6: Kuo gyventojų socialinių ryšių tinklas yra politiškai homogeniškesnis, tuo tikėtiniau, kad jie bus lojalūs rinkėjai (rinkimuose nuolat balsuos už tą pačią partiją).

Taigi, priklausomieji kintamieji yra balsavimas 2012 metų Seimo rinkimuose ir rinkėjų lojalumas (balsavimas už tą pačią partiją 2008 ir 2012 metų rinkimuose į Seimą).

Tačiau prieš pateikiant duomenų analizę, būtina atkreipti dėmesį į duomenų patikimumo problemas, susijusias su taikytu tyrimo metodu. Socialinių tinklų požiūrio proponentai kritikuoja „vyraujančio“, „tradicinio“, „konvencinio“ požiūrio atstovus už tai, kad jų tyrimuose veikėjai yra traktuojami kaip priimančys sprendimus ir veikiantys neatsižvelgdami į kitų veikėjų elgesį³⁰. Dėmesys yra sutelkiamas į individo savybes (socialines ir demografines charakteristikas, vertybines nuostatas ir pan.), ignoruojant socialinių sąveikų kontekstą, kuriame veikia individai. Socialinių tinklų požiūrio pranašumas – teorijos ir tyrimo metodai, padedantys atskleisti, kaip santykiai tarp veikėjų veikia jų elgesį. Tai reiškia, kad socialinių tinklų tyrimuose yra renkami duomenys apie žmonių tarpusavio santykius. Svarbu pabrėžti, kad toje pačioje socialinėje sąveikoje dalyvaujantys žmonės sąveiką gali suvokti ir vertinti labai skirtingai. Vieno respondento atsakymai į klausimus apie jo tinklo narius ir jų savybes nebūtinai suteikia patikimą informaciją apie tinklo narius. Analizuodami reprezentatyvių apklausų, kuriose respondentų yra klausama, kokias partijas remia jų tinklo nariai, duomenis negalime žinoti, ar matuojame tik *ego* nuomones, ar jo tinklo narių tikrąsias politines preferencijas, kurias atskleisti galėtų tik visų respondento paminėtų tinklo narių ap-

³⁰ Knoke D., Yang S., *Social Network Analysis*, Thousand Oaks, California: Sage, 2008.

klausa. Todėl, D. Knoke's žodžiais, reprezentatyvių apklausų duomenys leidžia atlikti tik „kuklių“ respondento socialinių tinklų, kuriuose vyksta politinė komunikacija, įtakos jų balsavimui analizę³¹. Įvairių tyrimų duomenys atskleidžia, kad, kai *ego* ir jo tinklo narių partinės preferencijos sutampa, respondento atsakymų apie jo tinklo narių paramą tam tikrai politinei partijai ar kandidatui tikslumas yra labai didelis, tačiau kai *ego* tinkle partinės preferencijos skiriasi – teisingai savo tinklo narių paramą politinėms partijoms ar kandidatams nurodžiusių respondentų dalis gali varijuoti nuo trijų ketvirtadalių iki šiek tiek daugiau nei pusės³².

Atsižvelgiant į šiuos apklausų duomenų trūkumus, viena vertus, yra pripažįstama, kad tinklo struktūros ir jų politinė įtaka negali būti tiesiogiai tiriamos panaudojant tik *ego* pateiktus duomenis apie savo tinklo narius³³. Kita vertus, pastangą atskleisti socialinių tinklų įtaką rinkiminiam elgesiui pasitelkiant tik šiuos duomenis, kai viso tinklo duomenys yra neprieinami, pateisina tai, kad net jeigu *ego* klysta dėl savo tinklo narių partinių preferencijų, jo pateikti duomenys, D. Knoke's teigimu, atskleidžia „kognityvų tinklą“, kurio įtaka žmonių politinėms nuostatomis ir elgesiui yra ne mažiau reikšminga nei „objektyvūs santykiai“³⁴.

4. Socialinių tinklų charakteristikos

Analizės pradžioje verta glaustai aptarti respondentų socialinių tinklų charakteristikas. Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 1 lentelėje, bent vieną asmenį, su kuriuo aptaria jiems svarbius reikalus, nurodė 80 proc. respondentų, antrąjį įvardijo 68 proc., o trečiąjį, su kuriuo, be paminėtų dviejų pirmųjų, dažniausiai diskutuoja politikos klausimais, – mažiau nei pusė respondentų (46 proc.).

³¹ Knoke, p. 50.

³² Knoke, p. 54–55; Huckfeldt, Sprague, p. 1203; Huckfeldt et al., p. 1035.

³³ Sheingold, p. 714; Knoke, p. 35.

³⁴ Knoke, p. 54.

1 lentelė. Respondentų socialinių tinklų charakteristikos (proc.)

	Pirmas asmuo	Antras asmuo	Trečias asmuo, su kuriuo diskutuojama politikos klausimais
Bendras nurodžiusių asmenį respondentų procentas	79,7	67,4	45,5
Įvardyto asmens ryšys su respondentu			
Sutuoktinis / partneris	53,3	5,3	4,0
Kitas giminaitis (-ė)	24,0	51,0	24,6
Bendradarbis (-ė)	4,1	11,6	17,6
Kaimynas (-ė)	5,1	10,1	21,4
Draugas (-ė)	12,8	20,9	30,5
Kita	0,3	0,8	1,8
Neatsakė	0,3	0,3	0,3
Iš viso	100	100	100
Bendravimo intensyvumas			
Kiekvieną dieną ar beveik kiekvieną dieną	67,5	33,3	25,4
Bent kartą per savaitę	25,9	52,6	47,9
Bent kartą per mėnesį	5,0	11,2	19,1
Rečiau	1,6	2,9	7,6
Iš viso	100	100	100
Kaip dažnai respondentas nesutinka su įvardytų asmenų nuomone, kai diskutuoja su jais apie politiką			
Dažnai nesutinku	12,1	11,9	18,5
Kartais nesutinku	32,7	33,2	37,4
Retai nesutinku	25,1	27,7	30,9
Visada sutinku	14,5	9,6	13,2
Nediskutuoju su šiuo asmeniu apie politiką	15,7	17,6	0,0
Iš viso	100	100	100

1 lentelės tęsinys

	Pirmas asmuo	Antras asmuo	Trečias asmuo, su kuriuo diskutuojama politikos klausimais
Respondento vertinimas, kiek įvardyti asmenys išmano apie politiką			
Daug	17,0	15,1	18,0
Vidutiniškai	55,5	54,9	57,4
Mažai	27,5	30,0	24,6
Iš viso	100	100	100

Duomenys apie tinklo struktūrą pagal ryšio tipą rodo, kad dažniausiai respondentai jiems svarbius reikalus aptaria su šeimos nariais (sutuoktiniais, partneriais bei giminaičiais), rečiau – su draugais, ir tik maža dalis – su bendradarbiais ar kaimynais. Dauguma į socialinio tinklo klausimus atsakiusių respondentų su įvardytais savo tinklo nariais bendrauja intensyviai (kiekvieną dieną ar bent kartą per savaitę). Bendravimo intensyvumas mažėja su kiekvienu atsakymo eiliškumo tvarka vėliau įvardytu tinklo nariu, tačiau net ir su paskutiniu, trečiuoju, asmeniu, su kuriuo diskutuojama apie politiką, tik ketvirtadalis jį įvardijusių respondentų bendrauja retai. Taigi, bendravimo dažnis tinkluose yra pakankamas, kad būtų galima kelti hipotezes apie tiesioginių individų ryšių su tinklo nariais įtaką balsavimo sprendimams ir jas tikrinti.

Verta pasakyti, kad 1992 metais JAV buvo atliktas porinkiminis tyrimas, kuriame buvo taikoma panaši socialinių tinklų tyrimo metodika. Vienas klausimyno skirtumų tarp 2012 metų Lietuvos porinkiminės apklausos ir minėto tyrimo yra ryšių, kurie buvo tiriami, skaičius (JAV tyrime buvo prašoma nurodyti keturis asmenis, su kuriais respondentai aptaria jiems svarbius klausimus, ir dar vieną asmenį, su kuriuo, be minėtų keturių, dažniausiai kalba apie politiką, o Lietuvo-

je teirautasi tik apie tris tinklo narius). JAV apklausos duomenimis³⁵, nė vieno asmens, atsakydami į klausimus apie socialinius tinklus, nenurodė toks pat procentas respondentų, kaip ir Lietuvos gyventojų apklausoje. Tačiau JAV gyventojų apklausoje dalyvavę respondentai daug dažniau nei Lietuvos tyrimo dalyviai nurodė asmenį, su kuriuo, be asmenų, su kuriais jie kalba jiems svarbiais reikalais, dažniausiai diskutuoja politikos klausimais: kaip minėta, Lietuvoje tokie respondentai sudarė šiek tiek mažiau nei pusę apklaustųjų, o JAV tyrime – 60 proc. Kitas skirtumas yra tinklo struktūra pagal ryšio tipą: JAV apie pusę respondentų nurodė, kad jiems svarbius reikalus aptaria ne su šeimos nariais, bet su draugais, kaimynais, kitais žmonėmis, o Lietuvos respondentų atsakymuose vyrauja šeimos nariai. Šie pastebėjimai atkreipia dėmesį į tai, kad mūsų visuomenėje žmonių pašnekesiai apie politiką nėra paplitę, be to, dažnu atveju jie yra užsklęsti šeimoje. Šias tendencijas gali padėti suprasti Ingos Vinogradnaitės³⁶ įžvalgos apie viešąsias erdves ir viešųjų reikalų svarstymo praktikas Lietuvos visuomenėje. Autorė teigė, kad betarpiški gyventojų pokalbiai apie politiką neugdo gyventojų politinio mąstymo, nes dažniausiai jie vyksta tik tarp artimais ryšiais susijusių asmenų, kurie savo ruožtu vengia diskutuoti tarpusavyje politinėmis temomis, bijodami, kad tai taps pykčių ir nesutarimų priežastimi. Baimė, kad diskusijos politikos klausimais gali pakenkti turimiems ryšiams, nebūtinai yra išskirtinis Lietuvos visuomenės bruožas. Charles'is Pattie ir Ronas Johnstonas³⁷, atlikę 1992 metų Didžiosios Britanijos rinkiminės apklausos duomenų apie respondentų socialinius tinklus analizę, taip pat aptiko, kad dauguma respondentų politikos klausimais diskutavo tik su šeimos nariais, o ne draugais, bendradarbiais ar kaimynais. Autoriai nurodė du galimus šių duomenų paaiškinimus: pirma, žmonės

³⁵ Huckfeldt et al., p. 1031.

³⁶ Vinogradnaitė I., „Viešosios erdvės“ apie politinio mąstymo įprotį“, Žiliukaitė R. ir kiti, *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 140–157.

³⁷ Pattie, Johnston, p. 887.

gali vengti diskutuoti apie politiką ne su šeimos nariais, nes tokias diskusijas sieja su galimais konfliktais; antra, tyrime teiraujamas apie pagrindinius respondento ryšius, ir taip jau yra, kad šie ryšiai dažniausiai yra su šeimos nariais. Yra galima tokia ir Lietuvos porin-kiminės apklausos rezultatų interpretacija. Kita vertus, šią tendenciją Lietuvos visuomenėje galima būtų sieti ir su sovietmečio padariniais, tebesitęsiančiu „uždaryjū nišų“, kai daugelis žmonių politikos temomis kalbėdavo tik šeimoje ar su artimiausiais draugais, efektu³⁸.

Kita socialinių tinklų charakteristika, kurią būtina aptarti, yra tinklo homogeniškumas pagal jį sudarančių narių politines preferencijas. Tinklo politinio homogeniškumo kintamasis buvo sukurtas atsižvelgiant į partijos, už kurią respondentas balsavo rinkimuose, ir partijos, kurią, respondento nuomone, remia jo įvardyti tinklo nariai, atitikimą. Respondento tinklo homogeniškumas negali būti įvertintas, jeigu respondentas nebalsavo rinkimuose arba nežino, kokias politines partijas remia jo tinklo nariai, arba mano, kad jo tinklo nariai neremia jokios politinės partijos. Respondentai, kurių bent vieno tinklo nario remiama partija sutapo su partija, už kurią balsavo respondentas rinkimuose, tesudarė 33 proc.³⁹ Penktadalis (20 proc.) respondentų turėjo tik vieną tokį tinklo narį, dešimtadalis (10 proc.) – du, ir 3 proc. – tris. Dažniausiai sutapo respondento ir pirmo įvardyto asmens, su kuriuo respondentas dažniausiai aptaria jiems svarbius reikalus, partinės preferencijos (tokių respondentų buvo 24 proc.). Kaip minėta, toks asmuo aštuoniais atvejais iš dešimties yra respondento šeimos narys. Daug mažesnė dalis respondentų nurodė, kad antro ar trečio įvardyto asmens remiama partija yra ta pati, už kurią balsavo ir respondentas (atitinkamai 15 ir 12 proc.).

³⁸ Flap H., Volker B., „Communist Societies, the Velvet Revolution, and Weak Ties“, Badescu G., Uslaner E. M. (eds.), *Social Capital and the Transition to Democracy*, London and New York: Routledge, 2003, p. 28–45.

³⁹ Procentinis skirstinys buvo apskaičiuotas visiems respondentams (N = 1 500), t. y. respondentai, neįvardiję nė vieno asmens, su kuriuo aptaria jiems svarbius reikalus, analizuojant palikti.

Tyrimai, atlikti kitose šalyse, taip pat rodo, kad dauguma rinkėjų turi nedaug socialinių ryšių, kurie atitinka ir sustiprina jų partines preferencijas⁴⁰.

Kadangi politiškai homogeniškų socialinių tinklų yra nedaug, taip pat yra santykinai nedaug respondentų, kurie, diskutuodami su savo tinklo nariais apie politiką, visada sutiktų ar retai nesutiktų su jų nuomonėmis: 40 proc. respondentų, įvardijusių pirmą asmenį, teigė dažniausiai sutariantys su šiuo asmeniu politikos klausimais, 37 proc. – atitinkamai su antru asmeniu ir 44 proc. – su trečiu asmeniu. Nors trečią asmenį įvardiję respondentai sudaro mažiau nei pusę respondentų imties ir, kitaip nei pirmo ir antro asmens atveju, trečias asmuo dažniausiai yra ne šeimos narys, sutarimo su šiuo asmeniu lygis iš pirmo žvilgsnio leistų teigti, kad žmonės renkasi diskutuoti politikos klausimais su tais žmonėmis, kurie turi tokias pat politines nuostatas kaip ir jie. Tačiau svarbu paminėti, kad 19 proc. trečią asmenį įvardijusių respondentų teigė dažnai nesutariantys su šiuo asmeniu politikos klausimais, dar 37 – kartais nesutariantys. Taigi, sutarimas politikos klausimais nėra vyraujanti respondentų tinklų charakteristika.

Pagaliau, aptariant, kaip respondentai vertina tinklo narių kompetenciją politikos klausimais, galima pasakyti, kad ne daugiau kaip penktadalis tinklo narius įvardijusių respondentų mano, jog paminėti asmenys daug išmano apie politiką, daugiau nei pusė respondentų tinklo narių žinias laiko vidutinėmis, apie trečdalis – menkomis. Galima pastebėti, kad tarp respondento atsakymų į klausimą apie tinklo nario paramą politinėms partijoms ir jo politinės kompetencijos vertinimo yra statistiškai reikšmingas ryšys⁴¹, tačiau respondento ir tinklo nario partinių preferencijų nesutapimas ar sutapimas nedidina tikimybės, kad tinklo nario išmanymas apie politiką bus atitinkamai

⁴⁰ Žr., pavyzdžiui, Zuckerman, Valentino, Zuckerman, p. 1023.

⁴¹ Ryšys tarp pirmo asmens politinių preferencijų ir jo politinės kompetencijos įvertinimo Cramerio $V = 0,241$, $p < 0,001$; antro asmens – Cramerio $V = 0,236$, $p < 0,001$; trečio asmens – Cramerio $V = 0,136$, $p < 0,001$.

įvertintas blogai ar gerai. Respondentai dažniau savo tinklo narių politinę kompetenciją vertino neigiamai, kai šie nerėmė nė vienos partijos ar respondentai nežinojo apie jų partines preferencijas. Be to, yra statistiškai reikšmingas ryšys tarp respondentų subjektyvaus politinio veiksmingumo vertinimo ir tinklo narių politinės kompetencijos vertinimo⁴²: respondentai, kurie geriau vertina savo pačių turimas politikos srities žinias, taip pat dažniau geriau įvertino ir tinklo narių kompetencijas, ir, atvirkščiai, tie, kurie nepasitiki savo politine kompetencija, dažniau nurodė, kad jų tinklo nariai mažai išmano apie politiką. Vadinasi, reikšminga dalis žmonių, kurie patys nesijaučia išmanantys apie politiką, tokio žinojimo savo artimiausių žmonių tinkluose taip pat neaptinka.

5. Respondentų socialinio tinklo charakteristikos ir dalyvavimas rinkimuose

Respondentų socialinio tinklo charakteristikų įtaką dalyvavimui rinkimuose atskleidžia duomenys, pateikti 2 lentelėje. Kaip matyti, poriniai ryšiai tarp respondento tinklo charakteristikų ir balsavimo 2012 metų Seimo rinkimuose leidžia teigti, kad tikimybė, jog respondentas bus balsavęs rinkimuose, yra daug didesnė, jeigu jo tinkle yra asmenų, kurie remia kurią nors politinę partiją. Priešingai, jeigu respondentai priklauso socialiniams tinklams, kurių nariai neturi politinių preferencijų, jeigu tinkluose nekalbama apie šias preferencijas arba jeigu respondentas yra izoliuotas nuo socialinės ir politinės komunikacijos (nenurodė nė vieno asmens, su kuriuo galėtų aptarti jiems svarbius reikalus ar diskutuoti politikos klausimais⁴³), yra daug

⁴² Ryšys tarp pritarimo teiginiui „Manau, kad turiu gerą supratimą apie svarbiausias problemas mūsų šalyje“ ir pirmo asmens politinės kompetencijos įvertinimo Cramerio $V = 0,195$, $p < 0,001$; antro asmens – Cramerio $V = 0,203$, $p < 0,001$; trečio asmens – Cramerio $V = 0,160$, $p < 0,001$.

⁴³ Respondentai galėjo neatsakyti į klausimus apie asmenis, su kuriais jie aptaria jiems svarbius klausimus ar diskutuoja politikos klausimais, ne tik todėl, kad neturi tokių

2 lentelė. Dalyvavimas rinkimuose pagal tinklo charakteristikas (proc.)
(N = 1500)

Respondento tinklo charakteristikos	Respondento balsavimas 2012 metų Seimo rinkimuose	Tinklo nariai		
		1 asmuo	2 asmuo	3 asmuo
Tinklo narys remia kurią nors partiją	Taip	80,3	79,3	82,2
	Ne	19,7	20,7	17,8
Tinklo narys neremia nė vienos partijos	Taip	40,8	51,4	50,8
	Ne	59,2	48,6	49,2
Respondentas nežino apie tinklo nario paramą kokiai nors partijai	Taip	36,3	42,5	43,7
	Ne	63,7	57,5	56,3
Respondentas nenurodė, kad turėtų tokį asmenį	Taip	55,4	58,2	57,4
	Ne	44,6	41,8	42,6
<i>Cramerio V</i>		0,370 (p = 0,000)	0,286 (p = 0,000)	0,272 (p = 0,000)
<i>N</i>		1 445	1 447	1 463
Tinklo narys daug išmano apie politiką	Taip	78,3	81,5	80,4
	Ne	21,7	18,5	19,6
Tinklo narys vidutiniškai išmano apie politiką	Taip	74,0	74,3	78,4
	Ne	26,0	25,7	21,6
Tinklo narys mažai išmano apie politiką	Taip	59,9	62,3	71,0
	Ne	40,1	37,7	29,0
<i>Cramerio V</i>		0,152 (p = 0,000)	0,148 (p = 0,000)	0,089 (p = 0,018)
<i>N</i>		1 077	893	628

tikėtinau, kad jis nebalsuos rinkimuose. Taip pat porinių ryšių analizė patvirtina hipotezę, kad žmonės, kurių tinkle, jų pačių subjektyviu vertinimu, yra gerai politiką išmanančių žmonių, dažniau balsuoja rinkimuose nei tie žmonės, kurie nepasitiki savo tinklo narių politinėmis žiniomis. Tačiau šio veiksnio įtaka yra mažesnė nei kitų tinklo charakteristikų.

Siekiant atskleisti socialinio tinklo charakteristikų kintamųjų reikšmę balsavimo rinkimuose aiškinimo modeliuose, į kuriuos įtraukiami „standartiniai“ tokiai analizei respondentų socialiniai ir demografiniai bei psichologiniai nuostatų kintamieji, buvo atlikta balsavimo rinkimuose dvinarė logistinė regresija. Šiame straipsnyje pateiksiu tik vieno modelio, į kurį įtrauktas ryšio su asmeniu, su kuriuo respondentas dažniausiai aptaria jam svarbius reikalus, charakteristikų kintamasis, rezultatus⁴⁴. Kiti į modelį įtraukti nepriklausomi kintamieji – amžius, išsimokslinimas, lytis, subjektyvaus politinio veiksmingumo jausmo faktorius ir artumo tam tikrai partijai jausmas⁴⁵. Kaip matyti iš rezultatų (žr. 3 lentelę), aptartų respondento

asmenų. Neatsakymų priežastis galėjo būti ir nenoras atskleisti tokius ryšius. Tačiau, atlikus prarastų reikšmių analizę, t. y. siekiant nustatyti, ar skiriasi respondentai, nurodę bent vieną asmenį, ir respondentai, nenurodę nė vieno asmens, nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp atsakymo į klausimus apie socialinį tinklą ir amžiaus, išsimokslinimo, šeiminių statuso ir gyvenamosios vietos: nė vieno asmens, su kuriuo aptaria jiems svarbius reikalus ar diskutuoja politikos klausimais, dažniau neįvardijo 60 metų ir vyresni, vidurinio ir žemesnio išsimokslinimo, išsiskyre (išsituokę), našliai bei kaimo vietovėse ir mažesniuose Lietuvos miestuose gyvenantys respondentai. Šių socialinių kategorijų žmonės dažniau patiria socialinę izoliaciją. Todėl analizėje neatsakymas į klausimus apie socialinio tinklo narius gali būti traktuojamas kaip netiesioginis respondentų izoliacijos nuo socialinės ir politinės komunikacijos tinklų rodiklis.

⁴⁴ Kadangi į klausimus apie antrą ir trečią asmenį atsakė daug mažesnė dalis respondentų, taikant analogišką modelį šiems duomenis labai sumažėja analizuojamų atvejų imtis, tačiau net ir šių imčių analizės rezultatai yra panašūs ir leidžia suformuluoti tokias pat išvadas. Taip pat būtina atkreipti dėmesį, kad į modelį įtraukus respondentų savo tinklo narių išmanymo apie politiką vertinimą, analizės rezultatai rodo, jog kontroliuojant kitų kintamųjų įtaką, šis veiksnys nėra svarbus aiškinant balsavimą rinkimuose, todėl jis buvo pašalintas iš modelio.

⁴⁵ Apklausoje respondentams buvo pateikti keturi klausimai, matuojantys subjektyvaus politinio veiksmingumo jausmą. Teirautasi, ar pritaria šiems teiginiams: „Manau, kad esu pakankamai kompetentingas dalyvauti politiniame gyvenime“, „Manau, kad turiu

3 lentelė. Dalyvavimo rinkimuose dvinarės logistinės regresijos rezultatai (ref. balsavo rinkimuose)

Nepriklausomieji kintamieji	Exp(B)	Wald
Amžius	1,020***	19,069
Lytis (ref. moteris)	0,830	1,522
Išsimokslinimas (ref. pagrindinis ar žemesnis)		25,401
Aukštasis	2,489***	17,023
Spec. vidurinis	2,222***	17,196
Vidurinis	1,320	1,343
Subjektyvaus politinio veiksmingumo jausmo faktorius	0,702***	17,388
Artumo kuriai nors partijai jausmas (ref. nesijaučia artimi jokiai partijai)	6,994***	123,976
Respondento ryšio su asmeniu, su kuriuo jisai dažniausiai aptaria jam svarbius reikalus, charakteristikos (ref. respondentas nenurodė, kad tokį asmenį turi)		53,455
Tinklo narys remia kurią nors partiją	1,725***	8,089
Tinklo narys neremia nė vienos partijos	0,548**	6,546
Respondentas nežino apie tinklo nario paramą kokiai nors partijai	0,409***	11,035
N		1 267
Modelio chi kvadratas		454,242***
Nagelkerke's R ²		0,420
Teisingai suklasifikuotų atvejų proc.		78,9 %

***p < 0,001, **p < 0,01, *p < 0,05

gerą supratimą apie svarbiausias problemas mūsų šalyje“, „Manau, kad galėčiau ne blogiau atlikti politines pareigas valstybėje nei dauguma kitų žmonių“ ir „Manau, kad išmanau apie politiką ir valdymą geriau nei dauguma žmonių“. Visi šie rodikliai sudaro vieną faktorių, kuris paaiškina 80 proc. kintamųjų duomenų sklaidos. Dėl atsakymų kodų tvarkos mažesnės faktoriaus reikšmės reiškia didesnio politinio veiksmingumo jausmą, didesnės – mažesnį.

tinklo charakteristikų įtaka išlieka statistiškai reikšminga kontroliuojant kitų kintamųjų įtaką. Modelis gerai iliustruoja, kad socialinio tinklo duomenys ne paneigia, o papildo konvencinį dalyvavimo rinkimuose aiškinimą: galimybę, kad rinkėjai balsuos rinkimuose, didina vyresnis amžius ir aukštesnė išsimokslinimo pakopa, stipresnis subjektyvus politinio veiksmingumo ir artumo kuriai nors partijai jausmas, ryšiai su asmenimis, remiančiais tam tikrą politinę partiją, nei, atitinkamai kiekvienam kintamajam, buvimas jaunesnio, pagrindinio ar žemesnio išsimokslinimo, mažiau pasitikinčio savo politiniu veiksmingumu, nesijaučiančio artimu jokiai politinei partijai ir izoliuoto nuo socialinės ir politinės komunikacijos. Palaipsniui įtraukiant į modelį kintamuosius, mažiausiai teisingai suklasifikuotų atvejų procentą keičia amžiaus kintamasis, labiau išsimokslinimo ir politinio veiksmingumo faktorius, labiausiai – artumo kuriai nors partijai jausmas ir ryšiai su kurią nors partiją remiančiu asmeniu. Nors modelyje didesnę įtaką turi individo partinė identifikacija, socialinio tinklo kintamasis šiame modelyje taip pat turi savo santykinai svarų indėlį.

6. Sprendimo, už kurią partiją balsuoti, laikas ir tinklo politinis homogeniškumas

Viena hipotezių, kurią leido suformuluoti mokslininkų, analizavusių socialinių tinklų įtaką rinkiminiam elgesiui, tyrimų rezultatai, yra susijusi su socialinio tinklo politinio homogeniškumo įtaka balsavimo sprendimo priėmimo laikui. Tikimybė, kad rinkėjai kuo anksčiau priims sprendimą, už kurią partiją balsuoti, didėja esant didesniams tinklams, kuriems priklauso rinkėjai, homogeniškumui pagal juos sudarančių narių politines preferencijas. 2012 metų Lietuvos porinkiminės apklausos duomenys patvirtina šią hipotezę, nors ryšys nėra labai stiprus (žr. 4 lentelę): respondentų, kurie sprendimą dėl balsavimo priėmė dar prieš rinkimus, dalis tuo didesnė, kuo daugiau respon-

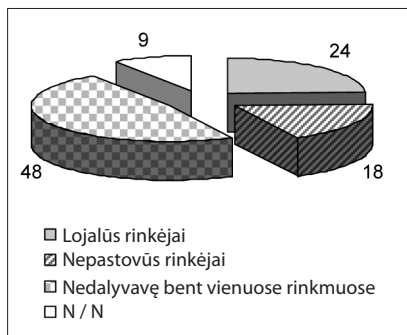
dentu tinkle yra tokias pat partines preferencijas turinčių žmonių; ir atvirkščiai, sprendimas dažniau yra priimamas paskutinėmis dienomis tų respondentų, kurie neturi bendraminčių savo artimoje socialinėje aplinkoje.

4 lentelė. *Balsavimo sprendimo priėmimo laikas pagal respondento tinklo politinį homogeniškumą (proc.)*

Respondento tinklo politinis homogeniškumas	„Kada apsisprendėte, už kurią partiją balsuosite?“			
	Buvau apsisprendęs seniai prieš rinkimus	Keletą mėnesių prieš rinkimus	Keletą savaitių prieš rinkimus	Paskutinėmis dienomis prieš rinkimus
Tinkle nėra nė vieno asmens, kurio partinės preferencijos sutaptų su respondento arba respondentas nežino apie tinklo narių paramą kokiam nors politinei partijai	44,1	24,5	15,2	16,2
Tinkle yra vienas asmuo, kurio partinės preferencijos atitinka respondento	58,4	20,1	9,4	12,1
Tinkle yra du tokie asmenys	68,4	16,1	6,5	9,0
Tinkle yra trys tokie asmenys	72,0	16,0	10,0	2,0
Respondentas nenurodė nė vieno asmens, su kuriuo aptartų jiems svarbius reikalus ar diskutuotų politikos klausimais	65,0	16,6	7,0	11,5
Cramerio V	0,120 (p = 0,000)			

7. Rinkėjų lojalumo analizė

Paskutinis rinkiminio elgesio analizės dalykas, kuriam skiriama dėmesio šiame straipsnyje, yra ryšys tarp rinkėjų lojalumo (nuolatinio balsavimo už tą pačią partiją) ir jų tinklo politinio homogeniškumo. Tokiai analizei buvo sukurtas rinkėjų lojalumo kintamasis, panaudojant respondentų atsakymus į du klausimus: už kurią partiją jie balsavo 2012 metų ir 2008 metų rinkimuose į Seimą. Kaip rodo duomenys, pateikti 1 pav., respondentai, kurie apklausoje nurodė pastaruosiuose dvejuose rinkimuose į Seimą balsavę už tą pačią partiją, sudaro 24 proc., nepastovūs rinkėjai (t. y. tie, kurie balsavo dvejuose rinkimuose už skirtingas partijas) – 18 proc. Beveik pusė respondentų, 2008 metais turėjusių balsavimo teisę, nedalyvavo arba abejojo rinkimuose, arba bent vienuose iš jų, dešimtadalis – neatsakė į abu klausimus. Pagal ankstesnio tyrimo duomenis buvo nustatyta tokia pati lojalių rinkėjų dalis visuomenėje⁴⁶.

1 pav. Rinkėjų lojalumas pagal balsavimą 2008 ir 2012 metų rinkimuose į Seimą (proc.)

⁴⁶ Ramonaitė A., Žiliukaitė R., „Explaining partisan loyalties in Lithuania“, *Lithuanian Political Science Yearbook 2008*, p. 21.

Porinio ryšio tarp respondento tinklo politinio homogeniškumo ir partinio lojalumo analizė rodo statistiškai reikšmingą ryšį tarp šių kintamųjų (žr. 5 lentelę): kuo daugiau respondentų tinkle yra asmenų, kurie remia tą pačią partiją, kaip ir respondentas, tuo didesnė respondentų dalis yra lojalūs tam tikrai partijai rinkimuose. Atvirkščiai, lakių rinkėjų yra daugiau tarp tokių respondentų, kurių partinės preferencijos skiriasi nuo jų tinklo narių remiamų partijų arba jie nežino, kokias politines partijas remia jiems artimi žmonės. Taip pat lakių rinkėjų dalis yra didesnė tarp respondentų, kurie yra atskirti nuo socialinės ir politinės komunikacijos.

5 lentelė. *Rinkėjų lojalumas pagal respondento tinklo politinį homogeniškumą (proc.) (N = 638)*

Tinklo homogeniškumas: tinklo narių, turinčių tokias pat partines preferencijas, skaičius	2008 ir 2012 metų balsavimas	
	lakus	lojalus
Tinkle nėra nė vieno asmens, kurio partinės preferencijos sutaptų su respondento, arba respondentas nežino apie tinklo narių paramą kokiam nors politinei partijai	63,1	36,9
Tinkle yra vienas asmuo, kurio partinės preferencijos atitinka respondento	38,4	61,6
Tinkle yra du tokie asmenys	29,9	70,1
Tinkle yra trys tokie asmenys	18,9	81,1
Respondentas nenurodė nė vieno asmens, su kuriuo aptartų jiems svarbius reikalus ar diskutuotų politikos klausimais	46,7	53,3
Cramerio V	0,271 (p = 0,000)	

Pabaigoje dar kartą verta pažvelgti, kaip duomenys apie respondento socialinio tinklo narius leidžia papildyti rinkiminio elgesio analizę. Prieš penkerius metus atliktoje 2008 metų porinkiminės apklausos duomenų analizėje Lietuvos gyventojų partiniam lojalumui

paiškinti buvo taikomas trijų veiksnių modelis⁴⁷. Pirma, buvo kelta hipotezė, kad rinkėjų lojalumas gali priklausyti nuo komunizmo–antikomunizmo skirties, turėjusios didelę įtaką Lietuvos partinės sistemos formavimuisi visuomenėje. Antra – rinkėjų lojalumui gali turėti įtakos socialinis mokymasis: tie, kurie dalyvavo didesniame skaičiuje rinkimų, turėjo daugiau galimybių atrasti tam tikrą nuolat remiamą partiją, nei tokios dalyvavimo rinkimuose patirties turintys mažiau. Trečia – balsavimo stabilumas gali priklausyti nuo politinio pasitikėjimo: daryta prielaida, kad rinkėjai, kurie nepasitiki politikais, rečiau balsuos už tą pačią partiją, nei tie, kurių politinio pasitikėjimo lygis aukštesnis. Tuomet atliktos daugianarės logistinės regresijos analizės rezultatai parodė, kad visi šie veiksniai turi įtakos balsavimo stabilumui: galimybė, kad rinkėjas bus lojalus, didėja, jeigu rinkėjas yra 56 metų ir vyresnis arba 36–55 metų nei 22–25 metų, jeigu pasitiki politikais ir neigiamai vertina sovietmetį. Kadangi į 2012 metų porinkiminės apklausos klausimyną buvo įtraukti klausimai, skirti pamatuoti respondentų pasitikėjimą politikais ir nuostatas dėl sovietmečio, o socialinio mokymosi hipotezė gali būti patikrinta naudojant transformuotą amžiaus kintamąjį, tai suteikia galimybę dar kartą atlikti šių veiksnių įtakos balsavimo stabilumui analizę, į modelį taip pat įtraukiant respondento tinklo politinio homogeniškumo kintamąjį⁴⁸.

⁴⁷ Ramonaitė A., Žiliukaitė R., „Explaining partisan loyalties in Lithuania“, *Lithuanian Political Science Yearbook 2008*, p. 21.

⁴⁸ 2012 metų porinkiminės apklausos duomenų analizėje atliekant logistinę regresiją naudotas dvireikšmis partinio lojalumo kintamasis, suklasifikuojantis respondentus į dvi grupes: lojalus ir lakius rinkėjus. Į analizę neįtraukti respondentai, kurie nebalsoavo bent vienuose rinkimuose. Analizuodami 2008 metų porinkiminės apklausos duomenis naudojome trijų reikšmių partinio lojalumo kintamąjį, skiriantį lojalus, lakius ir bent vienuose rinkimuose nedalyvavusius rinkėjus (žr. Ramonaitė, Žiliukaitė, p. 27). 2012 metų duomenų analizės modelyje nėra galimybės panaudoti analogiško 2008 metų duomenų analizei priklausomo kintamojo dėl respondentų tinklo politinio homogeniškumo kintamojo, nes kuriant šį kintamąjį yra naudojami duomenys apie respondento balsavimą paskutiniuose rinkimuose į Seimą. Todėl tiesiogiai lyginti 2008 ir 2012 metų porinkiminių apklausų duomenų analizės rezultatų negalima.

6 lentelė. Dvinarės partinio lojalumo logistinės regresijos rezultatai

Nepriklausomieji kintamieji	Exp(B)	Wald
Pasitikėjimas politikais (ref. linkę nepasitikėti)		16,527
Linkę pasitikėti	2,759***	16,029
Nei pasitiki, nei nepasitiki	1,660*	3,999
Sovietmečio vertinimas (ref. teigiamas)		3,106
Neigiamas	1,422	2,163
Neutralus	1,394	2,075
Amžius (ref. 22–39 metų)		20,681
60 ir vyresni	3,040***	15,076
40–59	1,347	1,238
Tinklo homogeniškumas (nė vieno respondento tinklo nario partinės preferencijos neatitinka respondento partinių preferencijų⁴⁹)		20,175
Tinkle yra vienas asmuo, kurio partinės preferencijos atitinka respondento	1,917***	9,399
Tinkle yra du tokie asmenys	2,859***	14,702
Tinkle yra trys tokie asmenys	3,129***	5,674
N		540
Modelio chi kvadratas		72,359***
Nagelkerke's R²		0,167
Teisingai suklasifikuotų atvejų proc.		66 %

Dvinarės partinio lojalumo logistinės regresijos rezultatai (žr. 6 lentelę) leidžia teigti, kad rinkėjų balsavimo stabilumo tikimybė yra didesnė, kai jie pasitiki politikais, nei jais yra linkę nepasitikėti, yra 60 metų ir vyresni nei 20–39 metų ir priklauso politiškai homogeniškam neformalių, glaudžių ryšių tinklui, nei neturi nė vieno bendraminčio tokio tinklo nario. Sovietmečio vertinimas šiame modelyje

⁴⁹ Šiai kategorijai buvo priskirti ne tik tie respondentai, kurių visų įvardytų tinklo narių partinės preferencijos skiriasi, bet ir tie, kurie nežino apie savo tinklo narių partines preferencijas, bei respondentai, nenurodę nė vieno asmens, su kuriuo aptartų jiems svarbius reikalus ar diskutuotų politikos klausimais, ar respondentai, kurie nebalsavo paskutiniuose rinkimuose į Seimą, todėl respondento ir jo tinklo narių partinių preferencijų atitikimas negalėjo būti įvertintas.

nepadeda paaiškinti partinio rinkėjų lojalumo. Teisingai suklasifikuotų atvejų procento kaita, į modelį palaipsniui įtraukiant kintamuosius, leidžia teigti, kad tinklo politinio homogeniškumo kintamasis yra bent jau ne mažiau svarbus mėginant nuspėti rinkiminį elgesį, negu kiti modelio kintamieji.

Išvados

Socialinių tinklų įtakos rinkiminiam elgesiui analizė remiasi prielaida, kad žmonių sprendimui dėl balsavimo svarbi politinės informacijos komunikacija dažnai vyksta nedidelėse, stipriais ryšiais besiremiančiose grupėse, kurių narius sieja pasitikėjimas. Viena vertus, atrodo, yra savaiame suprantama, kad žmonių tarpusavio ryšiai turi įtakos patiems įvairiausiems jų elgesio aspektams, taip pat ir rinkiminiam elgesiui. Kita vertus, tiriant balsavimą rinkimuose ši dimensija, kurioje rinkėjai traktuojami kaip socialinių sistemų, susiejančių juos su kitais veikėjais, dalyviai, dažniausiai neįtraukiama. Rinkėjų elgesys yra analizuojamas taip, tarsi dalyvavimas rinkimuose ir partinės preferencijos priklausytų tik nuo individualių rinkėjų savybių (jų socialinių ir demografinių charakteristikų ir psichologinių nuostatų). Socialinės tinklų analizės proponentai neteigia, kad individų savybės yra nesvarbios, siekiant paaiškinti politinį žmonių elgesį, tačiau atkreipia dėmesį, kad neįtraukus į analizę socialinių ryšių įtakos klausimų, tokia analizė yra mažiau išsami.

Remiantis atliktos 2012 metų Lietuvos porinkiminės apklausos duomenų analizės rezultatais galima teigti, kad Lietuvos visuomenės narių turimas socialinis tinklas, su kurio nariais jie diskutuoja politikos klausimais, nėra didelis. Dažniausiai šį tinklą sudaro šeimos nariai. Taip pat galima pastebėti, kad tik mažos dalies gyventojų jiems artimų žmonių tinklas yra homogeniškas pagal jį sudarančių žmonių partines preferencijas, nors apie trečdalis gyventojų turi bent vieną jiems artimą asmenį, kuris, jų nuomone, remia tą pačią partiją kaip ir jie. Ryšio tarp respondentų socialinio tinklo charakteristikų ir

balsavimo analizė rodo, kad socialiai izoliuoti, su artimais žmonėmis apie politiką nediskutuojantys, apolitiškiems tinklams priklausantys Lietuvos rinkėjai rečiau balsuoja rinkimuose nei rinkėjai, integravęsi į tinklus, kurių nariai turi tam tikras politines preferencijas, kuriuose rinkėjai randa žmonių, kurių žiniomis apie politinį gyvenimą gali pasitikėti. Rinkėjai, priklausantys politiškai homogeniškiems tinklams, anksčiau priima sprendimą, už kurią partiją balsuos rinkimuose, taip pat didelė tokių rinkėjų dalis yra lojalūs tam tikrai partijai rinkimuose. Ir atvirkščiai, rinkėjai, kurie yra atskirti nuo socialinės ir politinės komunikacijos, neturi tokias pat politines preferencijas turinčių žmonių sau artimoje socialinėje aplinkoje, dažniau sprendimą, už kurią partiją balsuoti, priima prieš pat rinkimus, taip pat dažniau keičia partiją, už kurią balsuoja rinkimuose. Šios išvados patvirtina įvairių mokslininkų tyrimuose nustatytus socialinių tinklų įtakos rinkimiam elgesiui dėsningumus.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Brady H. E., Verba S., Schlozman K. L., „A Resource Model of Political Participation“, *The American Political Science Review* 89 (2), 1995 (Jun.), p. 271–294.

Huckfeldt R., „Political Participation and the Neighborhood Social Context“, *American Journal of Political Science* 23, 1979 (August), p. 579–614.

Huckfeldt R., Beck P. A., Dalton R. J., Levine J., „Political Environments, Cohesive Social Groups, and the Communication of Public Opinion“, *American Journal of Political Science* 39 (4), 1995, p. 1025–1054.

Huckfeldt R., Sprague J., „Networks in Context: The Social Flow of Political Information“, *The American Political Science Review* 81 (4), 1987, p. 1197–1216.

Klofstad C. A., McClurg S. D., Rolfe M., „Measurement of Political Discussion Networks a Comparison of Two “Name Generator” Procedures“, *Public Opinion Quarterly* 73 (3), 2009, p. 462–483.

Knoke D., *Political Networks: The Structuralist Perspective*, New York: Cambridge University Press, 1990.

Lazarsfeld P. F., Berelson B., Gaudet H., *The Peoples' Choice*, New York: Columbia University Press, 1948.

Lazer D., Rubineau B., Chetkovich C., Katz N., Neblo M., „The Coevolution of Networks and Political Attitudes“, *Political Communication* 27 (3), 2010, p. 248–274.

McClurg S. D., „Social Networks and Political Participation: The Role of Social Interaction in Explaining Political Participation“, *Political Research Quarterly* 56, 2003, p. 449–464.

McClurg S. D., „The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation“, *American Journal of Political Science* 50, 2006, p. 737–754.

Mutz D., „The Consequences of Cross-cutting Networks for Political Participation“, *American Journal of Political Science* 46, 2002, p. 838–855.

Pattie Ch., Johnston R., „Context, Conversations and Conviction: Social Networks and Voting at the 1992 British General Election“, *Political Studies* XLVII, 1999, p. 877–889.

Ramonaitė A., Žiliukaitė R., „Explaining Partisan Loyalties in Lithuania“, *Lithuanian Political Science Yearbook 2008*, p. 11–31.

Ryan J. B., „The Effects of Network Expertise and Biases on Vote Choice“, *Political Communication* 27 (1), 2010, p. 44–58.

Schmitt-Beck R., Mackenrodt Ch., „Social Networks and Mass Media as Mobilizers and Demobilizers: A Study of Turnout at a German Local Election“, *Electoral Studies* 29, 2010, p. 392–404.

Sheingold C. A., „Social Networks and Voting: The Resurrection of a Research Agenda“, *American Sociological Review* 39, 1973, p. 712–720.

Verba S., Nie N. H., *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*, New York: Harper and Row, 1972.

Vinogradnaitė I., „Viešosios erdvės“ apie politinio mąstymo įprotį“, Žiliukaitė R. ir kiti, *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus Aureus, 2006, p. 140–157.

Zuckerman A. S., Valentino N. A., Zuckerman E. W., „A Structural Theory of Vote Choice: Social and Political Networks and Electoral Flows in Britain and the United States“, *The Journal of Politics* 56 (4), 1994, p. 1008–1033.

SUMMARY

VOTING IN THE ELECTION AND CHARACTERISTICS OF VOTERS' SOCIAL NETWORKS

Analysis of the influence of social networks on the electoral behaviour of people is based on the general assumption, that political communication which is important for voting decisions usually takes place in the small groups of intimates, characterized by high levels of interpersonal trust. Data of the post-election survey of Lithuanian population in 2012 allows a “modest” analysis of the impact of various characteristics

of respondent's social networks on their voting in the election to the Parliament. There were several hypotheses formulated based on the review of literature about the influence of social networks on political participation, which were empirically tested using self-reported data of respondents about members of their social network.

The survey data show that in Lithuania political discussions in personal networks of people are not widespread and usually involve only family members. Only a small part of people belongs to politically homogeneous networks, which means that most people have relatively few reinforcing political interactions in their close social environment. Analysis of the relation between characteristics of the respondents' social networks and their voting revealed that people, who are isolated from social and political communication because they do not have anyone with whom they can discuss matters that are important for them or talk about politics, also people, who do not have political discussions in their networks, also people, who belong to networks, whose members do not support any political party, are less likely to vote in the election. Contrary, people with more politicized social networks, also people who have knowledgeable political discussants, are more likely to participate in elections. The political homogeneity of social networks has a positive effect on an early decision about the vote and stability of voting over elections. People who share political preferences with their family, friends, co-workers or neighbours, are more likely to make their voting decision a long time before the election. People with higher political homogeneity of their social network are more likely to be loyal voters of the same party than people, who are isolated from social and political communication, or people with politically heterogeneous networks.